

คน ควายนม วิถีเกษตรท่องเที่ยว: รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรฟาร์มควายนม
บ้านกุดรัง ตำบลสาริกา อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก
People, Dairy Buffalo and the Way of Agro-Tourism: A Model for
Kudrung Dairy Buffalo Farm, Sarika Subdistrict, Nakhon Nayok
Province

อภิศักดิ์ คู่กระสังข์¹, สาวิตรี คุ่มทะยาย^{2*}, กนกพิชญ์ วิชญวรนนท์³,
ชัชญาภา วัฒนธรรม⁴ และชุตินา สังคะหะ⁵
Apisak Koograsang¹, Savitree Komtayai², Kanokpit Vichayaworanant³,
Chartchayapha Wattanathum⁴ and Chutima Sangkhaha⁵

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

¹Phranakhon Rajabhat University, Bangkok, Thailand

Corresponding Author, Email: k_amaly@yahoo.com

Received: 2025-9-27; Revised: 2025-10-25; Accepted: 2025-10-27

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพและทุนชุมชนของบ้านกุดรังในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร 2) พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรฟาร์มควายนม และ 3) ประเมินรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรฟาร์มควายนมบ้านกุดรัง ตำบลสาริกา อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี โดยประยุกต์แนวความคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และวิเคราะห์ศักยภาพ ด้วย 4H's และ 5A's กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยนักท่องเที่ยวเชิงเกษตร 400 คน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน 20 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 คน ตัวแทนชุมชน 30 คน และนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมทดลองโปรแกรม 30 คน ใช้เครื่องมือได้แก่ แบบสอบถามแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม และเครื่องมือศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม เช่น แผนที่ผู้ทรงภูมิ เส้นเวลา ประวัติศาสตร์ และปฏิทินชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติพื้นฐาน และเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาแบบพรรณนาและการตรวจสอบแบบสามเส้า

ผลการวิจัยพบว่า

บ้านกุดรังมีศักยภาพจากวิถีชีวิตของชาวไทยอู้อ์ อุตสาหกรรมทางภาษา วัฒนธรม และภูมิปัญญา หัตถกรรมเกษตรผสมผสาน โดยเฉพาะ “ควายนมพันธุ์มูร์ธา” ซึ่งเป็นทุนทางชีวภาพสำคัญ การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวมุ่งเน้นกิจกรรมเชิงเรียนรู้ เช่น การรีดนม ดำนา ทำชีส ย้อมผ้าด้วยดินปรักควาย และแปรรูปนมเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและการเรียนรู้ ผลการประเมินกิจกรรมท่องเที่ยว “ตามรอยนมควาย” พบว่าผู้เข้าร่วมมีความพึงพอใจในระดับสูง

คำสำคัญ: คน, ควายนม, รูปแบบ, , การท่องเที่ยวเชิงเกษตร, นครนายก

Abstract

This research aimed to 1) examine the potential and community capital of Ban Kut Rang for its development as an agro-tourism destination; 2) formulate a dairy buffalo farm agricultural tourism model; and 3) assess the agricultural tourism model at the Ban Kut Rang dairy buffalo farm in Sarika Subdistrict, Mueang Nakhon Nayok District, Nakhon Nayok Province. A mixed-method study technique was utilized, incorporating community-based tourism

principles and assessing potential using the 4H's and 5A's frameworks. The sample comprised 400 agro-tourists, 20 community stakeholders, 7 experts, 30 community spokespeople, and 30 tourists involved in the pilot program. The instruments used for data collection were questionnaires, focus group discussion notes, and community participatory study tools, including expert maps, historical timelines, and community calendars. Quantitative data were examined by fundamental statistical methods, while qualitative data were assessed via descriptive content analysis and triangulation.

The findings indicated that Ban Kut Rang has potential rooted in the Tai Yo people's lifestyle, linguistic identity, culture, and integrated agricultural handicrafts, notably the Murrah dairy buffalo, which serves as a significant biological resource. The formulation of tourist models emphasizes educational activities such as milking, rice cultivation, cheese production, coloring fabric with buffalo clay, and transforming milk into diverse goods to provide economic value and knowledge acquisition. The assessment outcomes of the "Tam Roi Nomkwai" (Following the Trail of Dairy Buffalo) (NOMKHWA) initiative indicated that participants exhibited a high degree of satisfaction.

Keywords: People, Dairy Buffalo, Model, Agro-Tourism, Nakhon Nayok.

บทนำ

ภายหลังโควิด-19 ภาคท่องเที่ยวไทยปรับสู่สมดุลใหม่ โดย “ตลาดในประเทศ” แสดงสัญญาณฟื้นตัวต่อเนื่อง ปี 2567 มีนักท่องเที่ยวเดินทางภายในประเทศ 198.27 ล้านครั้ง เพิ่มขึ้น 5.33 จากปี 2566 สะท้อนบทบาทของการเดินทางใกล้บ้านและแหล่งเรียนรู้ในภูมิภาค (The Nation Thailand, 2025; Travel And Tour World, 2025) ขณะที่ภาพรวมระหว่างประเทศ แม้ทั่วโลกแทบกลับสู่ระดับก่อนโรคระบาดแล้ว แต่เอเชีย-แปซิฟิก ในปี 2024 ยังอยู่ที่ราว 87 ของปี 2019 จึงทำให้จุดเน้นของไทยยังอยู่ที่การยกระดับคุณภาพและความยืดหยุ่นของฐานรายได้ในประเทศ (UN Tourism, 2025a, 2025b) แนวโน้มนี้สอดคล้องกับ โมเดล BCG ซึ่งกำหนดการท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในภาคยุทธศาสตร์ โดยเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน เมืองรอง และการใช้วิทยาศาสตร์-เทคโนโลยีเพื่อยกระดับประสบการณ์ (APEC, 2022; BCG in Thailand, 2022; National Science and Technology Development Agency, n.d.) พร้อมกันนี้ ประเทศไทยมี มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT Standard) ที่พัฒนาโดยองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) และได้รับการรับรองสอดคล้องเกณฑ์มาตรฐานความยั่งยืนโลก (GSTC) ซึ่งเป็นกลไกเชิงสถาบันรองรับการขยายผลสู่พื้นที่ (Designated Areas for Sustainable Tourism Administration, 2021; Global Sustainable Tourism Council, 2025) ในเชิงองค์ความรู้ งานศึกษาใหม่ ๆ ชี้ว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (agritourism) มีศักยภาพต่อการเสริมความยืดหยุ่นของชุมชน กระจายรายได้ และเชื่อมทุนวัฒนธรรมกับห่วงโซ่มูลค่าสมัยใหม่ จึงเหมาะสมอย่างยิ่งกับบริบทชนบทไทย (MABE-Chulalongkorn University, 2024; Yasin et al., 2025).

พื้นที่วิจัย คือ บ้านกุตรัง ตำบลสาริกา อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ซึ่งมีทุนชุมชนโดดเด่นทั้งอัตลักษณ์ไทยญ้อ มรดกภูมิปัญญา วิถีเกษตรแบบผสมผสาน และหัตถกรรมพื้นถิ่น เป็นฐานให้พัฒนา “การท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน” ได้อย่างมีศักยภาพ ความต้องการสำคัญของพื้นที่ คือ มาตรฐานสินค้าและการจัดการท่องเที่ยวที่ยังไม่เป็นระบบ จึงจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบการจัดการเพื่อเสริมความเข้มแข็งและสร้างรายได้ที่ยั่งยืนให้ชุมชน กลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยประกอบด้วยนักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ตลอดจนหน่วยงานรัฐ-เอกชนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนักวิจัยเข้าไปทำงานแบบมีส่วนร่วม ผ่านการสนทนากลุ่ม

และการอบรมเชิงปฏิบัติการ พร้อมตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการ สามเส้า (triangulation) นอกจากนี้ ได้ยึดกรอบแนวคิด 4H's และ 5A's ในการสำรวจและประเมินศักยภาพพื้นที่ ซึ่งเป็นแนวคิดที่นิยมนำมาใช้ในการท่องเที่ยวโดยชุมชน และเหมาะกับบริบทของบ้านกุดรังที่มีทุนประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ระบบนิเวศ และกิจกรรมท่องเที่ยวครบถ้วน ช่วยระบุ “จุดแข็ง และจุดพัฒนา” ของแหล่งท่องเที่ยวได้เป็นขั้นตอนก่อนสังเคราะห์ไปสู่สร้างรูปแบบของพื้นที่ต่อไป

งานวิจัยนี้กำหนดเป้าหมายชัดเจน 3 ประการ ได้แก่ ศึกษาศักยภาพและทุนชุมชน พัฒนารูปแบบและประเมินรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของฟาร์มควายนมบ้านกุดรัง เพื่อใช้เป็นแนวทางกำกับการดำเนินการทั้งหมด โดยจะดำเนินการในพื้นที่บ้านกุดรัง ตำบลสาริกา อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ซึ่งเป็นบริบทเฉพาะของแหล่งเรียนรู้เชิงเกษตรและวิถีไทยอู้อ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) เริ่มจากงานวิจัยเชิงปริมาณเพื่อสำรวจ “ความต้องการจำเป็น” ของนักท่องเที่ยวด้วย ดัชนี PNImodified จากนั้นงานวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสนทนากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบ รวมถึงตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วย การสามเส้า (triangulation) ก่อนทดลองใช้จริงและประเมินผลความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ทั้งหมดนี้ถูกออกแบบให้เชื่อมโยงเป้าหมายกับวิธีการอย่างเป็นลำดับขั้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างเป็นรูปธรรมในบริบทพื้นที่จริง

กรอบแนวคิดและการทบทวนวรรณกรรมที่ใช้ 4H's และ 5A's เป็นกรอบประเมินศักยภาพชุมชนและองค์ประกอบการจัดการท่องเที่ยว ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี อธิบายกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือ และขั้นตอนตั้งแต่การสำรวจความต้องการจำเป็นด้วยดัชนี PNImodified การสนทนากลุ่ม การอบรมเชิงปฏิบัติการ และการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้งสามข้อ และการสังเคราะห์เป็นรูปแบบ “คน-ควายนม-วิถีการท่องเที่ยวเชิงเกษตร” อภิปรายผลเชื่อมโยงข้อค้นพบกับทฤษฎีและงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง องค์ความรู้ใหม่หรือนวัตกรรมเชิงปฏิบัติการสำหรับการออกแบบแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนที่ถอดรูปแบบไปประยุกต์ใช้ได้ในพื้นที่ที่มีลักษณะที่เหมือนกัน และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ในการทำวิจัยครั้งต่อไป พร้อมกิตติกรรมประกาศและเอกสารอ้างอิงตามรูปแบบวารสารเพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ของงานนี้ว่าเป็นระบบอันจะเกิดประโยชน์ต่อทั้งวงวิชาการรูปแบบเพื่อเป็นแนวทางยกระดับการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพและทุนชุมชนในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรฟาร์มควายนมบ้านกุดรัง ตำบลสาริกา อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก
3. เพื่อประเมินรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรฟาร์มควายนมบ้านกุดรัง ตำบลสาริกา อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก

การทบทวนวรรณกรรม

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) และการกำกับแบบร่วมมือ (Collaborative Governance) วรรณกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชี้ว่าความสำเร็จของแหล่งท่องเที่ยวฐานชุมชนเกิดจาก “การมีส่วนร่วมที่มีความหมาย” การสร้างอัตลักษณ์ และการจัดการประสบการณ์ร่วมระหว่างนักท่องเที่ยว-ชุมชน (Goodwin, 2009; Richards & Raymond, 2000) โดยกรอบ Collaborative Governance ช่วยอธิบายกลไกการทำงานร่วมของรัฐ-เอกชน-ชุมชนผ่านความไว้วางใจ แรงจูงใจร่วม และการสื่อสารแบบเผชิญหน้า ซึ่งเอื้อต่อการยกระดับการบริหารจัดการและความเป็นเจ้าของร่วมของพื้นที่ (Ansell & Gash, 2008).

ฟาร์มสเตย์และการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในประเทศไทย พบหลักฐานเชิงประจักษ์จากวิทยานิพนธ์และงานวิจัยไทยสะท้อนบทบาทของฟาร์มสเตย์ เกษตรท่องเที่ยวต่อรายได้ การกระจายประโยชน์ และการอ้างภูมิปัญญา โดยพบรูปแบบพฤติกรรมผู้มาเยือนที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยวหญิงเป็นสัดส่วนมากเดินทางสั้น 1-2 คืน กับเพื่อนกับครอบครัว สนใจบรรยากาศธรรมชาติ กิจกรรมให้อาหาร/รีดนม และให้ความสำคัญกับ สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานและการเข้าถึง (เช่น ห้องน้ำสะอาด ป้ายทาง อินเทอร์เน็ต) ซึ่งสัมพันธ์เชิงบวกกับความพึงพอใจโดยรวม (Siriwannangkul, 2012).

กรอบ BCG Economy และยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวแห่งชาติ ของประเทศไทยผลักดันการใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างรู้คุณค่า (Bio) การหมุนเวียนลดของเสีย (Circular) และการเติบโตสีเขียว (Green) ไปกับการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ชุมชน (NSTDA, n.d.). หลักฐานเชิงนโยบายชี้แนวทางปฏิบัติสำหรับ Creative Community Tourism ที่ผสมผสานวัฒนธรรม-เกษตร-สุขภาพ ให้เกิดห่วงโซ่มูลค่าใหม่ของท้องถิ่น (Chaijaroen et al., 2024) และสอดคล้องกับ National Tourism Strategy 2023-2027 ที่มุ่ง “ชุมชนคุณภาพ-การท่องเที่ยวคุณค่า-ยั่งยืน” (Ministry of Tourism and Sports, 2024).

ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา วรรณกรรมด้าน การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) และ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นบทบาทการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วย “การมีส่วนร่วม-การร่วมสร้างประสบการณ์ (co-creation)” และการกระจายประโยชน์สู่ท้องถิ่น (Goodwin, 2009; Giampiccoli & Saayman, 2018; Richards & Raymond, 2000) ขณะเดียวกัน ประเทศไทยก็มีมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ของ DASTA ที่ได้รับการยอมรับตามเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก (GSTC) ซึ่งช่วยยกระดับ “กรอบอ้างอิงเชิงมาตรฐาน” สำหรับการพัฒนายั่งยืนระดับชุมชน ซึ่งพบว่า ช่องว่างความรู้ ยังคงอยู่ คือ รูปแบบ “ลงมือทำได้จริง” สำหรับ แหล่งท่องเที่ยวฐานการเกษตรเฉพาะทาง เช่น ฟาร์มควายนม ที่ผสมผสานทั้งกรอบแนวคิดมาตรฐาน และกระบวนการมีส่วนร่วมแบบเป็นระบบตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำของการจัดการท่องเที่ยว.

ในมิติของ “เครื่องมือวินิจฉัยพื้นที่ ผลิตภัณฑ์” การศึกษาศักยภาพชุมชนโดยแนวคิด 5A's (Buhalis, 2000) และ 4H's (Smith, 1996) เพื่อศึกษาและประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว มรดกวัฒนธรรม การประยุกต์ บูรณาการ เข้ากับงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Action Research: Diagnosis → Action → Measurement → Reflection) โดยเฉพาะกรณีการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงเกษตรของไทย เครื่องมือ 4H's/5A's เป็น “ชุดเครื่องมือร่วมออกแบบ (co-design toolkit)” วางองค์ประกอบ-กิจกรรมของรูปแบบ แล้วพัฒนาเป็นนวัตกรรมการท่องเที่ยวเฉพาะทางที่มีความสนใจเฉพาะส่งผลให้เกิดการทดสอบ สะท้อนผลปรับปรุงอย่างเป็นขั้นตอน (Coghlan & Brannick, 2001/2014)

ในด้านระดับความต้องการ ระดับความพึงพอใจ และคุณภาพเครื่องมือ วรรณกรรมไทยใช้ PNI_modified เพื่อจัดลำดับ “สิ่งจำเป็นต้องพัฒนา” อย่างเป็นระบบ (Wongwanich, 2014/2015; งานไทยร่วมสมัยยังใช้อย่างต่อเนื่องในปี 2021-2025) งานในสาขาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงเกษตรในบริบท “ฟาร์มควายนม” ยังขาดงานที่ผสมผสาน PNI_modified (อุปสงค์นักท่องเที่ยว) การร่วมออกแบบเชิงพื้นที่ การทดลองใช้งานจริง แล้วประเมินผลเชิงประจักษ์

ในงานวิจัยเพื่อศึกษา “วิถีควายนม-ทะเลน้อย” ระบุว่าความยั่งยืนของการท่องเที่ยวต้องยึดความสมดุลของระบบนิเวศ การอนุรักษ์พันธุ์ควายและพืชอาหารควาย ควบคู่การจัดการแบบบูรณาการหลายภาคส่วน (รัฐ-เอกชน-ชุมชน) พร้อมเสริมความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับวิถีควายอย่างเป็นระบบ (SWOT/TOWS + content analysis) (Sitthiphon & Noknoi, 2023). ข้อค้นพบสำคัญ คือ ยังขาดแบบแผนปฏิบัติและการประยุกต์องค์ความรู้สู่สินค้า/บริการ ซึ่งชี้ช่องว่างเชิงนโยบายและการจัดการในการต่อยอดเป็นรูปแบบท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม-เกษตรที่ยั่งยืน.

ในส่วน การเรียนรู้หลังปฏิบัติการ ใช้แนวคิดการประเมินหลังจากเข้าร่วมกิจกรรม (After Action Review; AAR) เป็นกลไกสะท้อนผลอย่างมีโครงสร้าง เพื่อยกระดับการเรียนรู้ของกลุ่ม เพื่อนำข้อเสนอแนะ

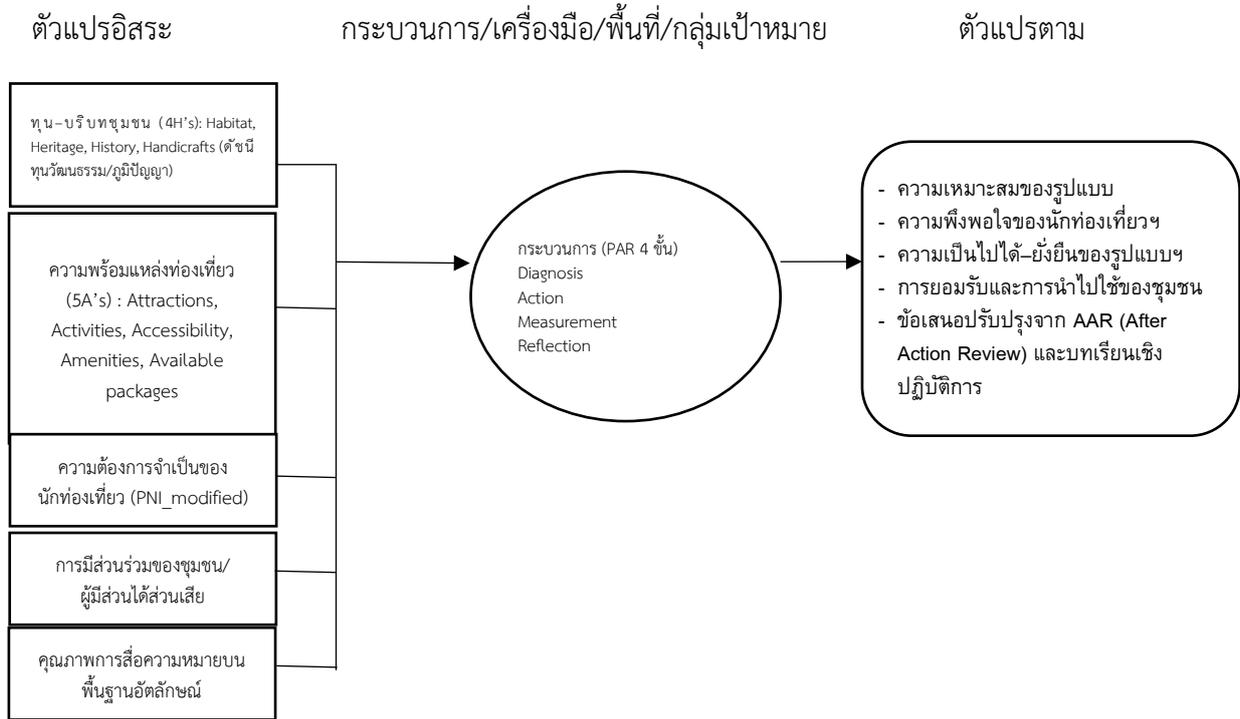
ข้อคิดเห็นไปปรับปรุงกระบวนการในการทำงานของกลุ่มในครั้งต่อไป (Darling & Parry, 2001; Stoto et al., 2019) ฐานความคิดในการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นความท้าทายในการปฏิบัติการระดับชุมชน ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนอยู่บนเป้าหมายการเสริมพลัง ความเป็นธรรม และการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ในขณะที่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เน้นการร่วมสร้างประสบการณ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน (co-creation) (Goodwin, 2009; Giampiccoli & Saayman, 2018; Richards & Raymond, 2000)

กรอบประเมินศักยภาพพื้นที่ (5A's, 4H's) การบูรณาการกับวงจรออกแบบแบบมีส่วนร่วม กรอบ 5A's ของ Buhalis (Attractions, Activities, Accessibility, Amenities, Available packages, Ancillary services) และ 4H's ของ Smith (Habitat, Heritage, History, Handicraft) เป็นเครื่องมือวินิจฉัยศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรมที่ใช้แพร่หลาย และช่องว่าง คือ การบูรณาการกรอบเหล่านี้เข้ากับวงจรวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Diagnosis–Action–Measurement–Reflection) เพื่อให้ได้ “ร่างรูปแบบ→ทดลอง→สะท้อนผล→ปรับปรุง” อย่างเป็นขั้นตอน ในกรณีศึกษาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงเกษตรของไทยจึงมีการใช้ 4H's/5A's เป็น เครื่องมือร่วมออกแบบ (co-design toolkit) ในงานวิจัย

การวัดความต้องการ ความพึงพอใจและคุณภาพเครื่องมือกับหลักฐานเชิงประจักษ์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงเกษตรในประเทศไทย การประเมิน “ความต้องการจำเป็น” ด้วย PNI_modified มีการนำไปประยุกต์ใช้งานในประเทศไทยหลากหลายสาขา และการประเมินความพึงพอใจโดยใช้มาตรวัดของลิเคิร์ต หรือสถิติพื้นฐานร่วมกับการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย (IOC, Cronbach's α) งานการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงเกษตรที่ผาน PNI_modified ความพึงพอใจหลังทดลอง และการวัดผลหลังการปฏิบัติการ (After Action Reviews; AAR) เพื่อสะท้อนผล ปรับปรุงรูปแบบ ยังมีน้อยมากเมื่อเทียบกับความแพร่หลายของแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งความสำคัญของการจำลองปัจจัยเชิงสาเหตุและการจัดการห่วงโซ่คุณค่าในชนบทไทย ยิ่งในบริบท “ควายนมในประเทศไทย” มีงานวิชาการเฉพาะทางน้อย มีเพียงกรณีศึกษาธุรกิจของฟาร์มควายนม และงานวิจัยในพื้นที่บ้านกุดรังที่เริ่มสำรวจและพัฒนารูปแบบ แต่ยังคงต้องเสริมมิติการทดลองใช้งานและประเมินผลแบบครบวงจร

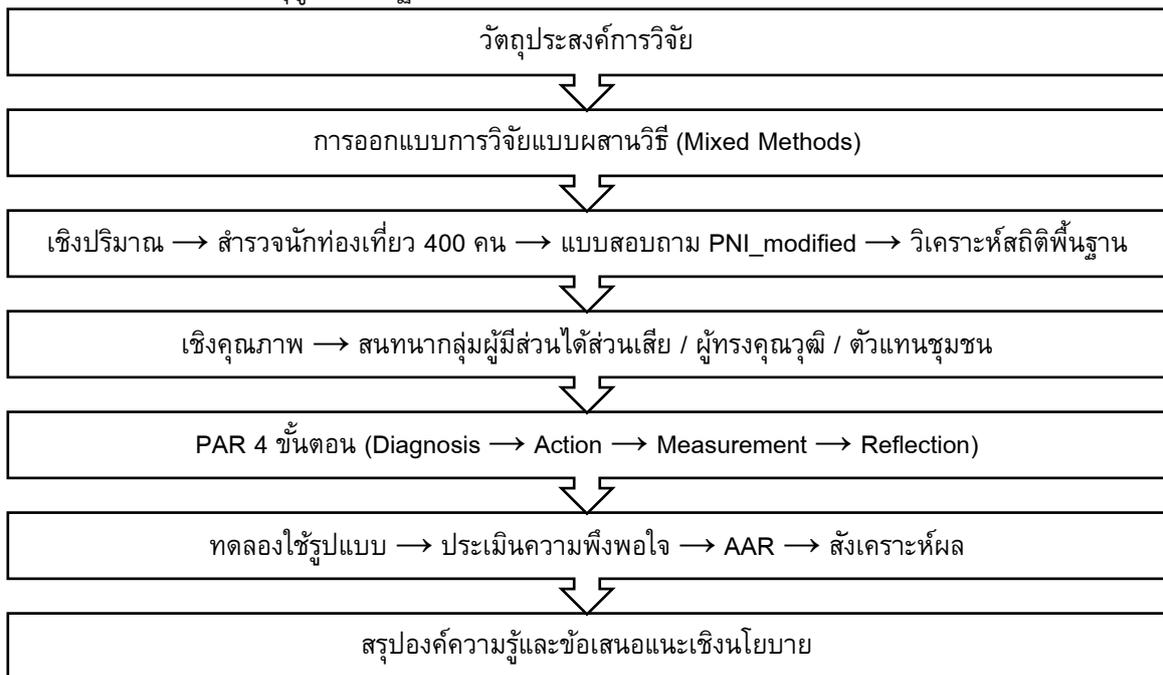
จากข้างต้นในงานวิจัยนี้ ประกอบด้วย (ก) ใช้ CBT + Creative Tourism เป็นแนวคิดเพื่อกำหนดการพัฒนา และบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ข) ใช้ 4H's + 5A's เป็น กรอบประเมิน-ร่วมออกแบบ เพื่อตั้งองค์ประกอบกิจกรรมของรูปแบบ “คน-ควายนม-วิถีเกษตรท่องเที่ยว” ให้เข้ากับบริบทบ้านกุดรัง (ค) ใช้ PNI_modified ระบุ “สิ่งจำเป็นต้องพัฒนา” จากมุมมองนักท่องเที่ยว ก่อนนำไปจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม (ง) ตรวจสอบและยืนยันเครื่องมือด้วย IOC และ Cronbach's α (จ) ดำเนินกิจกรรมอย่างมีส่วนร่วมด้วยงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และประเมินผลจริงผ่านการทดลอง ความพึงพอใจ เพื่อสร้างรูปแบบที่สมบูรณ์ต่อการประยุกต์ใช้สำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาแบบ ผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้แนวทางวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ร่วมกับการวิจัยเชิงสำรวจเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาศักยภาพและทุนชุมชน พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และประเมินผล ให้สามารถนำไปใช้ประยุกต์ในพื้นที่จริงได้อย่างเป็นรูปธรรม การเก็บข้อมูลภาคสนามดำเนินการระหว่างเดือนมกราคม-มิถุนายน พ.ศ. 2567 ในพื้นที่บ้านกุดรัง ตำบลสาริกา อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ซึ่งเป็นฟาร์มควายนมและชุมชนเกษตรผสมผสานที่ใช้ควายนมพันธุ์ร่ำห์เป็นฐานอัตลักษณ์

ภาพที่ 2 ขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การสุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณใช้วิธีการสุ่มแบบสะดวก (Convenience Sampling) จากนักท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดนครนายกและพื้นที่ใกล้เคียงระหว่างเดือนมีนาคม-พฤษภาคม 2567 ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การเลือกแบบมีวัตถุประสงค์ (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากบทบาทและความพร้อมของผู้ให้ข้อมูล

เชิงปริมาณ

วัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาศักยภาพและทุนชุมชน คือ นักท่องเที่ยวเชิงเกษตร จำนวน 400 คน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน จำนวน 20 คน

เชิงคุณภาพ

วัตถุประสงค์ที่ 2 พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม คือ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 7 คน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน 20 คน และผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ 6 ครั้ง จำนวน 30 คน (ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน โรงเรียน ปรากฏชุมชน อาสาสมัคร และเยาวชน)

วัตถุประสงค์ที่ 3 ทดลองใช้และประเมินรูปแบบ คือ ตัวแทนชุมชนผู้จัดกิจกรรม จำนวน 30 คน และนักท่องเที่ยวชาวไทยสำหรับการทดลองท่องเที่ยว จำนวน 30 คน

เครื่องมือในการวิจัย

เชิงปริมาณ

- แบบสอบถามความต้องการจำเป็นของนักท่องเที่ยว (ใช้อัลกอริทึมดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับแก้ เพื่อคำนวณส่วนต่างระหว่างสภาพที่เป็นจริงกับสภาพที่ควรเป็น)

- แบบประเมินความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยวตามรูปแบบที่พัฒนา ระดับมาตราประมาณค่า 5 ระดับ

- การตรวจคุณภาพเครื่องมือ: ผู้เชี่ยวชาญ 5 คนตรวจความตรงเชิงเนื้อหา (ดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์: IOC คัดข้อที่ $IOC \geq 0.50$) และทดสอบความเชื่อมั่นด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (ต้องไม่ต่ำกว่า 0.80) จากการลองใช้ 30 ชุด

เชิงคุณภาพ

- เครื่องมือศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม: แผนที่ผู้ทรงภูมิ เส้นเวลาประวัติศาสตร์ชุมชน ปฏิทินชุมชน
- แบบศึกษาศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามแนวคิด 4H's (ประวัติศาสตร์ มรดก หัตถกรรม ที่อยู่อาศัย) และ 5A's (สิ่งดึงดูดใจ กิจกรรม สิ่งอำนวยความสะดวก ที่พัก บริการสนับสนุน และการเข้าถึง)
- แนวทางการสนทนากลุ่มและเทคนิคเดลฟายสำหรับการพัฒนารูปแบบฯ
- แบบบันทึกผลการทบทวนหลังการปฏิบัติ (After Action Review-AAR) สำหรับขึ้นผลสะท้อน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

วัตถุประสงค์ที่ 1

ขั้นที่ 1.1 สสำรวจความต้องการจำเป็นของนักท่องเที่ยว จากนั้นวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน

ขั้นที่ 1.2 สนทนากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 20 คน แล้ววิเคราะห์สาเหตุด้วยแผนภูมิแก๊งปลา

ขั้นที่ 1.3 สนทนากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 20 คน แล้วสรุปทางเลือกและข้อเสนอแนวทางการพัฒนา

วัตถุประสงค์ที่ 2 (กระบวนการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน)

1) การวินิจฉัย ทบทวนวรรณกรรม สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ใช้เครื่องมือแบบมีส่วนร่วม ประเมินศักยภาพ 4H's-5A's และใช้ข้อมูลจากวัตถุประสงค์ที่ 1

2) การปฏิบัติการ นำเสนอร่างรูปแบบแก่ชุมชนผ่านการสนทนากลุ่ม และจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ 6 ครั้ง เพื่อพัฒนาสื่อ สถานที่ กระบวนการ กิจกรรม และบุคลากร

3) การวัดผล ทดลองจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนจริง และเก็บแบบประเมินความพึงพอใจจากนักท่องเที่ยว

4) ผลสะท้อน จัดกิจกรรมทบทวนหลังการปฏิบัติ (After Action Review-AAR) เพื่อสรุปบทเรียนและปรับปรุง

การประเมินร่างรูปแบบ (คู่ขนานในวัตถุประสงค์ที่ 2)

เชิญผู้ทรงคุณวุฒิ 7 คน ประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของร่างรูปแบบฯ ผ่านการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย

การวิเคราะห์ข้อมูล

เชิงปริมาณ

- ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม ลงรหัส และประมวลผลด้วยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูปสำหรับสังคมศาสตร์

- ใช้สถิติ: ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และแสดงผลด้วยตาราง/แผนภูมิ

- การจัดลำดับความต้องการจำเป็น: ใช้ดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับแก้ (คำนวณส่วนต่างระหว่างสภาพจริงกับสภาพที่ควรเป็น)

- การแปลความหมายระดับความพึงพอใจเชิงเกณฑ์ของเบสท์ (2524) ได้แก่ 4.21–5.00 = ระดับลึกซึ้ง 3.41–4.20 = ระดับสูงมาก 2.61–3.40 = ระดับสูง 1.81–2.60 = ระดับปานกลาง 1.00–1.80 = ระดับต้น

เชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์เชิงประเด็น (Thematic Analysis) เพื่อจำแนกหมวดหมู่ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ (1) ศักยภาพและทุนชุมชน (2) องค์ประกอบของรูปแบบ และ (3) การสะท้อนผลหลังปฏิบัติการ โดยมีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) จากแหล่งข้อมูลหลายประเภท ถอดข้อมูลจากสื่อบันทึก จัดระบบข้อมูล และตรวจสอบความน่าเชื่อถือแบบสามเส้า

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านกุดรังพร้อมต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสร้างสรรค์บนฐาน “คน-ควายนม-วิถีเกษตรท่องเที่ยว” นักท่องเที่ยวเป้าหมายมีพฤติกรรมเข้าถึงง่ายและชัดเจน (ทริปสั้น ขับรถ ครอบครัวหรือเพื่อน เน้นธรรมชาติ มีอัตลักษณ์) การจัดลำดับความต้องการจำเป็นชี้ให้ลงทุนใน “สิ่งอำนวยความสะดวกและการเข้าถึง” ก่อน แล้วค่อยขยายกิจกรรม โปรแกรมท่องเที่ยว การตลาดเชิงประสบการณ์ ผลลัพธ์ที่คาดหวังคือประสบการณ์ที่ดีขึ้นอย่างวัดได้ ภาพพจน์ที่แข็งแกร่งขึ้น การกระจายรายได้เป็นธรรม และการดำรงอัตลักษณ์ไทยอยู่ภายใต้กรอบการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืน

การศึกษาศักยภาพและทุนชุมชนของบ้านกุดรังพบว่า จุดแข็งสำคัญมี 3 มิติ ได้แก่ (1) มิติคนวัฒนธรรม ชุมชนไทยผู้อยู่ที่สืบทอด “ฮิตสิบสอง-คองสิบสี่” งานจักสานไม้ไผ่ การทอผ้า และภูมิปัญญาเรือนไม้ ถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า (2) มิติทรัพยากร-ควายนม การเลี้ยงควายนมพันธุ์มูราห์และการต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น อาหารจากนม มูลอัดเม็ด และการย้อมผ้าด้วยโคลนควาย แสดงศักยภาพเศรษฐกิจชุมชน และ (3) มิติการท่องเที่ยว-การเรียนรู้ ด้วยโปรแกรม “ตามรอยนมควาย” และฐานกิจกรรม NOMKHAI ที่ออกแบบประสบการณ์สร้างสรรค์และมีส่วนร่วมได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผลเชิงปริมาณสะท้อนลักษณะนักท่องเที่ยวเป้าหมาย คือ เพศหญิงมากกว่า อายุ 31–40 ปี การศึกษาปริญญาตรี ทำงานบริษัท และพักอาศัยในกทม.-ปริมณฑล พฤติกรรมการเดินทางเน้น “ทริปสั้น ใกล้บ้าน

เดินทางเอง” ใช้เวลาส่วนใหญ่ 2 วัน 1 คืน ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยราว 4,956 บาท จุดหมายปลายทางหลัก คือ แหล่งธรรมชาติ โดยพิจารณาจากชื่อเสียงและอัตลักษณ์ท้องถิ่น กิจกรรมยอดนิยม คือ เที่ยวชม และถ่ายภาพ โดยได้แรงจูงใจจากการพักผ่อนร่วมกับครอบครัว เพื่อน แหล่งข้อมูล คือ โซเชียลมีเดีย

ตารางที่ 1 แสดงผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของนักท่องเที่ยวด้วยดัชนี PNImodified

ตัวแปร	\bar{X}	S.D.	PNImodified	ระดับความจำเป็น
สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities)	4.25	0.52	0.32	มากที่สุด
การเข้าถึง (Accessibility)	4.20	0.50	0.28	มาก
สิ่งดึงดูดใจ (Attractions)	4.10	0.45	0.24	มาก
กิจกรรม (Activities)	4.08	0.41	0.21	ปานกลาง
โปรแกรมท่องเที่ยว (Available packages)	4.02	0.39	0.19	ปานกลาง

ความต้องการจำเป็นของนักท่องเที่ยวด้วยดัชนี PNImodified พบว่า ตัวแปร สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) มีค่าดัชนีสูงสุด (PNImodified = 0.32) รองลงมาคือ การเข้าถึง (Accessibility) (0.28) และกิจกรรมท่องเที่ยว (Activities) (0.21) โดยมีค่าเฉลี่ยรวมของความต้องการพัฒนาอยู่ที่ (\bar{X} = 4.13, S.D. = 0.47) สะท้อนถึงระดับความจำเป็น “มาก” (Wongwanich, 2014)

โดยสรุป ชุมชนบ้านกุดรังมีความพร้อมเชิงโครงสร้างและทุนทางวัฒนธรรมในระดับสูง แต่ยังมีข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐานซึ่งส่งผลกระทบต่อการรับรู้ภาพลักษณ์โดยรวมของแหล่งท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ที่ 2. ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนารูปแบบใช้แนวทางวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) 4 ขั้น (Diagnosis–Action–Measurement–Reflection) โดยใช้ข้อมูลในสองขั้นแรกสำหรับ “การพัฒนาแบบฯ” ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยกระบวนการ (Facilitator) และผู้สังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observer) โดยเป็นกลางในการรวบรวมข้อมูลทุกขั้นตอน ผ่านการอำนวยความสะดวกประชุมเชิงปฏิบัติการ การสนทนากลุ่ม และการประสานงานกับหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง มีกระบวนการและวิธีการในการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน ได้ผลผลิตของการพัฒนา ดังนี้

1. แบบจำลอง NOMKHAI รวม 4 องค์ประกอบ: คนและชุมชน ควายนม วิธีการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการส่งเสริมและพัฒนา (การตลาด-พันธมิตร-หน่วยงานรัฐ)
 2. โปรแกรมท่องเที่ยว “ตามรอยนมควาย” 1 วัน ได้แก่ พิธีต้อนรับ-ชมฟาร์ม-รีดนม ดูแลควาย-ทำผลิตภัณฑ์นม (ลาบชีส ชีสสด)-มูลอัดเม็ด-ชาไหมหม่อน-กิจกรรมวัฒนธรรม (ฟ้อนรำ บายศรี)-ตลาดชุมชน
 3. ระบบบริการและความปลอดภัย จุดบริการ ห้องน้ำสะอาด ป้ายเส้นทาง อุปกรณ์กิจกรรม คู่มือมาตรฐานการปฏิบัติงานฐานเรียนรู้ความปลอดภัยและสุขภาพ (Standard Operating Procedures: SOP)
 4. การตลาดและการสื่อสาร เนื้อหาออนไลน์ จุดถ่ายภาพ อัตลักษณ์แบรนด์ชุมชน พันธมิตรทัวร์สถานศึกษา
 5. การยกระดับคน อบรมบุคลากรบริการ นักเล่าเรื่องท้องถิ่น ไกด์ชุมชน การใช้สื่อออนไลน์
- สรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบ NOMKHAI Model สะท้อนความสามารถของชุมชนในการแปลงทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นประสบการณ์ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่จับต้องได้และบริหารจัดการได้จริง

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า การประเมินรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรฟาร์มควายนมบ้านกุดรัง ทดลองภาคสนามโดยชุมชน 30 คน และนักท่องเที่ยว 30 คน เกิดผลลัพธ์ดังนี้

- 1) ความเป็นไปได้และการยอมรับของรูปแบบ รูปแบบที่พัฒนาตามกรอบ “คน ควายนม วิธีการท่องเที่ยวเชิงเกษตร” มีความเป็นไปได้เชิงปฏิบัติ ชุมชนสามารถจัดการทัวร์ได้อย่างมีอาชีพตามแผนที่ชักซ้อมไว้ กิจกรรมหลัก รีดนม ดูแลควาย แปรรูปนมควาย พิธีบายศรี ฟ้อนรำ และตลาดชุมชน ดำเนินได้ครบถ้วน

2) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว (Overall Experience) คะแนนอยู่ในระดับสูงเป็นวงกว้าง โดยเฉพาะ “การต้อนรับของชุมชน” และ “การแบ่งปันภูมิปัญญา” ซึ่งถูกประเมินในระดับลึกซึ้ง กิจกรรมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมได้รับการยอมรับสูง ขณะที่บริการที่มนุษย์สร้างขึ้นอยู่ในเกณฑ์ดี

3) รูปแบบการเดินทางและพฤติกรรมผู้ใช้บริการ กลุ่มตัวอย่างนิยมเดินทางเป็นกลุ่มเล็กกับเพื่อน วางแผนล่วงหน้าประมาณ 1 เดือน ใช้รถยนต์ส่วนตัว ที่พักที่สะท้อนวิถีท้องถิ่นอย่างโฮมสเตย์ได้รับความนิยมสูง งบประมาณเป็นหมวดค่าใช้จ่ายนำ

4) จุดที่ต้องปรับปรุง (Service & Facility Bottlenecks) ข้อเสนอแนะเด่นคือการยกระดับความสะอาด-สุขาภิบาล จุดบริการสุขภาพเบื้องต้น ป้าย/การเข้าถึง และการจัดการเสียง-อุปกรณ์ (เช่น เครื่องเสียง) นอกจากนี้ด้านอาหารท้องถิ่นควร “ลดหวาน” และเพิ่มการเล่าเรื่อง (Storytelling) เบื้องหลังวัตถุดิบ/พิธีอาหารให้เข้ากับเทรนด์สุขภาพ

5) ผลสะท้อน (AAR) เพื่อวงจรปรับปรุง ผู้เข้าร่วมรับรู้คุณค่าในการเรียนรู้วิถีเกษตรและความหมายเชิงวัฒนธรรมของกิจกรรม เสนอเพิ่มการมีส่วนร่วมของเยาวชนหลายเจน การจัดทำ SOP ความปลอดภัย-สุขาภิบาล คู่มือฐานเรียนรู้ จุดถ่ายภาพมาตรฐาน และคอนเทนต์ออนไลน์เพื่อสื่อสารอัตลักษณ์

โดยสรุป ผลการประเมินยืนยันว่าโมเดลนี้มีความเป็นไปได้สูงและได้รับการยอมรับจากนักท่องเที่ยว แต่ยังคงต้องเสริมในมิติสุขาภิบาล ความปลอดภัย และมาตรฐานการบริการ เพื่อยกระดับความยั่งยืนในระยะยาว

โดยสรุป ผลการประเมินยืนยันว่ารูปแบบนี้มีความเป็นไปได้สูงและได้รับการยอมรับจากนักท่องเที่ยว แต่ยังคงต้องเสริมในมิติสุขาภิบาล ความปลอดภัย และมาตรฐานการบริการ เพื่อยกระดับความยั่งยืนในระยะยาว ผลการทดลองใช้โมเดล NOMKHAI สะท้อนความสมดุลของ “ทุนมนุษย์-ทุนวัฒนธรรม-ทุนเทคโนโลยี” ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงยั่งยืน พบว่า ปัจจัยความสำเร็จของรูปแบบ ประกอบด้วย 3 ด้านหลัก ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Engagement): สมาชิกทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรม ตั้งแต่การวางแผน “ตามรอยนมควาย” จนถึงการต้อนรับนักท่องเที่ยวจริง ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of ownership) และความต่อเนื่องของกิจกรรม

2. ความโดดเด่นของกิจกรรมเชิงประสบการณ์ (Distinctive Experiential Activities): เช่น การรีดนมควาย ทดลองทำผลิตภัณฑ์จากนม และการย้อมผ้าด้วยโคลนควาย ซึ่งสร้างความแปลกใหม่และความหมายเชิงวัฒนธรรม

3. การสื่อสารและการตลาดออนไลน์ (Digital Promotion): การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของเยาวชนในพื้นที่ช่วยเผยแพร่ภาพลักษณ์เชิงบวก ทำให้การรับรู้ของนักท่องเที่ยวขยายตัวอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ชุมชนบ้านกุตรังมีความพร้อมต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเชิงสร้างสรรค์บนฐาน “คน-ควายนม-วิถีเกษตรท่องเที่ยว” นักท่องเที่ยวเป้าหมายมีพฤติกรรมการเดินทางที่เข้าถึงง่ายและชัดเจน ลักษณะเด่นคือการเดินทางแบบทริปสั้น 2 วัน 1 คืน โดยใช้รถยนต์ส่วนตัวร่วมกับครอบครัวหรือเพื่อน เน้นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติและอัตลักษณ์ชุมชน ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพสอดคล้องกันว่า “โครงสร้างพื้นฐานบริการและการเข้าถึง” เป็นประเด็นเร่งด่วนที่ต้องปรับปรุงก่อน เพื่อสร้างประสบการณ์ที่ราบรื่นและเพิ่มคุณภาพภาพพจน์โดยรวม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ นักท่องเที่ยวรุ่นใหม่มุ่งหาประสบการณ์เชิงวัฒนธรรมที่เรียบง่าย แต่ต้องการความสะดวกและความปลอดภัยขั้นพื้นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่และการสร้างมูลค่าจากทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่ (Goodwin, 2016) ผลการวิจัยยืนยันว่าความสำเร็จของการพัฒนา NOMKHAI Model เกิดจาก กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ทั้งชุมชนท้องถิ่น

หน่วยงานรัฐ และสถาบันการศึกษา ซึ่งสะท้อนหลักการของ Collaborative Governance ตามแนวคิดของ Ansell และ Gash (2008) ที่มองว่าการบริหารจัดการร่วมกัน (co-management) ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “การไว้วางใจร่วมกัน” (trust building), “แรงจูงใจร่วม” (shared motivation) และ “การสื่อสารแบบเผชิญหน้า” (face-to-face dialogue) ในกรณีของบ้านกุดรัง การดำเนินการผ่านเวิร์กช็อป PAR และการประชุมชุมชนเป็นเวทีให้ทุกฝ่ายได้แลกเปลี่ยนผลประโยชน์และออกแบบกิจกรรมร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้และความเป็นเจ้าของร่วม (co-ownership) ของโมเดลการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รูปแบบ NOMKHAI มีความต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการ อีกทั้งการจัดลำดับความต้องการด้วยดัชนี PNImodified พบว่า สิ่งอำนวยความสะดวกและการเข้าถึงมีความสำคัญสูงสุด ตอกย้ำข้อค้นพบจากการวิจัยในบริบทอื่น ๆ ว่า การเดินทางที่สะดวกและสิ่งแวดล้อมการบริการที่เหมาะสมเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อความพึงพอใจและการกลับมาเยือน (UNWTO, 2018; Scheyvens, 2007) ดังนั้น หากชุมชนสามารถลงทุนและปรับปรุงด้านโครงสร้างพื้นฐานควบคู่กับการสื่อสารการตลาดออนไลน์และการสร้างการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ จะช่วยเสริมให้การท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีคุณภาพและยั่งยืนมากขึ้น ขณะเดียวกันยังคงธำรงอัตลักษณ์ไทยผู้อยู่และทุนทางวัฒนธรรมในระยะยาว

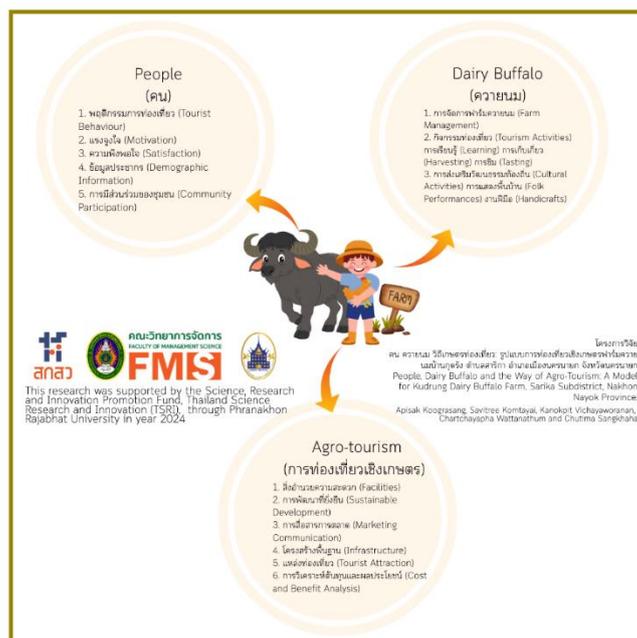
ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรฟาร์มควายนมบ้านกุดรังโดยใช้แนวทางวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) สามารถสร้างแบบจำลอง NOMKHAI ที่มีองค์ประกอบครบถ้วนทั้งด้านคน ควายนม วิธีการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ขณะเดียวกันยังได้ผลผลิตที่เป็นรูปธรรม เช่น โปรแกรมท่องเที่ยว “ตามรอยนมควาย-วิถีไทยผู้อยู่” กิจกรรมต้อนรับ การพ่อนต้อนรับ การเกี่ยวหญ้าการรีดนม การแปรรูป พิธีบายศรี และตลาดชุมชน การจัดทำระบบบริการและความปลอดภัยที่ครอบคลุม ตลอดจนการตลาดและการสื่อสารที่เชื่อมโยงกับสื่อออนไลน์ และการยกระดับศักยภาพคนในชุมชนให้เป็นผู้จัดการท่องเที่ยวได้อย่างมืออาชีพ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ กระบวนการ PAR เน้นการเรียนรู้ร่วมกันและการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Ownership) และความต่อเนื่องของการพัฒนา ขณะเดียวกัน การบูรณาการองค์ความรู้เดิมกับการอบรมและเวิร์กช็อปใหม่ ๆ ช่วยสร้างความเชื่อมั่นและยกระดับศักยภาพคนในพื้นที่ให้สามารถจัดกิจกรรมท่องเที่ยวได้จริง (Chambers, 1997; Pretty, 1995) การใช้กรอบ NOMKHAI ยังสะท้อนแนวคิดการออกแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ยึดทุนทางวัฒนธรรมและวิถีเกษตรเป็นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ (Experience-based Tourism) ที่นักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ให้ความสนใจ (Richards, 2018) ดังนั้น การพัฒนารูปแบบดังกล่าวไม่เพียงสร้างกิจกรรมและโปรแกรมท่องเที่ยวที่จับต้องได้ แต่ยังเสริมความเข้มแข็งของชุมชนทั้งในเชิงเศรษฐกิจ-สังคม และสร้างความแตกต่างให้กับบ้านกุดรังในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีอัตลักษณ์โดดเด่น

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การประเมินรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรฟาร์มควายนมบ้านกุดรังสะท้อนถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจสูงต่อกิจกรรมที่ได้สัมผัส เช่น การรีดนมควาย การทำผลิตภัณฑ์จากนมควาย และกิจกรรมวัฒนธรรม (พ่อนรำ-บายศรี) โดยเฉพาะการต้อนรับและการแบ่งปันภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชุมชนมอบให้ ถือเป็นจุดแข็งที่สร้างความประทับใจและเป็นเอกลักษณ์ ทั้งนี้ยังพบข้อเสนอนะบางด้าน เช่น การปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก ความสะอาด และการปรับรสชาติอาหารท้องถิ่นให้เหมาะสมกับแนวสุขภาพร่วมสมัย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนารูปแบบ ผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) จึงเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมกัน อีกทั้งรูปแบบที่สร้างขึ้นเชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรม (คน-ไทยผู้อยู่), ทุนทรัพยากร (ควายนม-เกษตรกรรม) และทุนการจัดการท่องเที่ยว (โปรแกรม-สิ่งอำนวยความสะดวก-การตลาด) ได้อย่างสมดุล จึงตอบโจทย์ความต้องการของนักท่องเที่ยวและเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนชี้ว่า ความสำเร็จของรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกิดจากการมีส่วนร่วม การสร้างอัตลักษณ์ และการจัดการประสบการณ์อย่างแท้จริง

(Goodwin & Santilli, 2009; Kontogeorgopoulos et al., 2015) สอดคล้องกับผลการวิจัยที่บ้านกุดรัง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพร้อมของชุมชนในการเป็นต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสร้างสรรค์ ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวคน ควายนม วิถีเกษตรท่องเที่ยว สามารถเชื่อมโยงกับกรอบ BCG Economy Model ของประเทศไทย (National Science and Technology Development Agency, n.d.) และแนวทางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์เชิงชุมชน (Chaijaroen et al., 2024) ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเน้นการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างรู้คุณค่า (Bio-Economy) การหมุนเวียนวัตถุดิบในฟาร์ม (Circular-Economy) และการพัฒนา กิจกรรมที่ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (Green-Economy) ตัวอย่างเช่น การใช้มูลควายในการทำปุ๋ยหมัก การแปรรูปนมควายเป็นผลิตภัณฑ์สุขภาพ และการรีไซเคิลวัสดุในฐานเรียนรู้ สอดคล้องกับแนวทาง “Low-Carbon Tourism” และ “Creative Well-being Tourism” ที่เน้นความยั่งยืนและสุขภาวะของนักท่องเที่ยวควบคู่กัน เมื่อเทียบกับกรอบ BCG Tourism Model ที่ Chaijaroen et al. (2024) นำเสนอ ซึ่งเน้น “การใช้ทุนชุมชนและภูมิปัญญาเป็นฐานในการสร้างนวัตกรรมท่องเที่ยว” NOMKHAI Model ถือเป็นตัวอย่างที่ต่อยอดแนวคิดนี้ด้วยการเพิ่มมิติ “สุขภาพและความปลอดภัยของชุมชน” (Health & Hygiene Dimension) ซึ่งเป็นนวัตกรรมใหม่ที่ช่วยยกระดับคุณภาพและความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว ผลการวิจัยสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2566–2570 (Ministry of Tourism and Sports, 2024) ที่กำหนดให้ “การพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวคุณค่า-คุณภาพ” เป็นยุทธศาสตร์หลัก โดยเน้นการเชื่อมโยง เศรษฐกิจสร้างสรรค์ – ความยั่งยืน – สุขภาวะ บ้านกุดรังสามารถพัฒนาเป็น ต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสร้างสรรค์ (Creative Agro-CBT Model) ที่ตอบโจทย์ทั้งสามแกนยุทธศาสตร์ ได้แก่

- มิติคุณภาพ (Quality): มีกิจกรรมเรียนรู้และบริการมาตรฐานสูงตาม SOP สุขภาพ
 - มิติคุณค่า (Value): เชื่อมโยงทุนวัฒนธรรมไทยอยู่กับนมควายเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น
 - มิติความยั่งยืน (Sustainability): ใช้ทรัพยากรภายในหมุนเวียนและส่งเสริมสิ่งแวดล้อมในพื้นที่
- ดังนั้น รูปแบบนี้สามารถนำไปบูรณาการกับยุทธศาสตร์จังหวัดนครนายก หรือโครงการระดับชาติของเพื่อผลักดันเป็นเส้นทาง “Agro-Creative Route” ได้อย่างเหมาะสม

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ภาพที่ 3 คน ควายนม วิถีเกษตรท่องเที่ยว: รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรฟาร์มควายนมบ้านกุดรัง ตำบลสาริกา อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก

คำอธิบาย

- People คือ ฐานความต้องการ ความพึงพอใจ และแรงจูงใจของนักท่องเที่ยว ที่ต้องประสานกับบทบาทของชุมชน
- Dairy Buffalo คือ หัวใจของทุนทางเกษตรและวัฒนธรรม สร้างกิจกรรมเชิงเรียนรู้และเชิงวัฒนธรรม
- Agro-tourism คือ กลไกการจัดการให้การท่องเที่ยวเป็นระบบ ทั้งด้านสิ่งอำนวยความสะดวก การสื่อสารการตลาด และความยั่งยืน

เมื่อเชื่อมโยงทั้งสามองค์ประกอบเข้าด้วยกัน จะได้รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ชุมชนเป็นเจ้าของ และสามารถขับเคลื่อนได้จริงในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

สรุป

สรุปภาพรวมของบทความ งานวิจัยนี้พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรฟาร์มควายนมบ้านกุดรัง ตำบลสาริกา อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก: คน ควายนม วิถีเกษตรท่องเที่ยว โดยใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนและการสนับสนุนจากผู้ทรงคุณวุฒิ ผ่านกระบวนการยกย่อง วิเคราะห์องค์ประกอบ และการประเมินรูปแบบ พบว่า รูปแบบคน ควายนม วิถีเกษตรท่องเที่ยว (People – Dairy Buffalo – Agro-tourism model) สามารถสะท้อนศักยภาพของชุมชน ทั้งด้านทุนมนุษย์ ทุนเกษตร และทุนวัฒนธรรม ช่วยสร้างกิจกรรมที่ตอบโจทย์นักท่องเที่ยว เพิ่มรายได้แก่ชุมชน และรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ผลลัพธ์คือการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถประยุกต์ใช้กับการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่อื่น ๆ ได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Implications)

1.1 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการท่องเที่ยว องค์การบริหารส่วนตำบลสาริกา และจังหวัดนครนายก ควรจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ทางเข้าฟาร์ม ระบบสาธารณูปโภค และป้ายแนะนำเส้นทาง เพื่อรองรับการท่องเที่ยวระยะยาวและเพิ่มศักยภาพการเข้าถึงของนักท่องเที่ยวกลุ่มครอบครัว รวมถึงนักท่องเที่ยวสูงวัย ช่วยกระจายรายได้จากภาคการท่องเที่ยวสู่ชุมชนได้ทั่วถึงมากขึ้น และเพิ่มระยะเวลาการพักค้างในพื้นที่

1.2 การยกระดับมาตรฐานสุขาภิบาลท่องเที่ยวชุมชน กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับสำนักงานการท่องเที่ยวกีฬาจังหวัด ควรกำหนดมาตรฐาน “สุขาภิบาลแหล่งเรียนรู้เชิงเกษตร (Agri-Sanitation Standard)” และนำคู่มือฐานเรียนรู้ SOP ของบ้านกุดรังเป็นต้นแบบระดับจังหวัด เพื่อยกระดับความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวและความน่าเชื่อถือของกิจกรรมการเรียนรู้ จะ ช่วยสร้างภาพลักษณ์ “แหล่งท่องเที่ยวสะอาด ปลอดภัย และได้มาตรฐาน” ซึ่งเป็นจุดขายใหม่ของนครนายก

1.3 การขยายผลเชิงแผนและนโยบาย องค์การบริหารส่วนตำบลสาริกา สำนักงานนโยบายวิจัยและนวัตกรรม (สอวช.) และกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ควรบูรณาการโมเดล NOMKHWAI เข้ากับแผนยุทธศาสตร์ BCG Economy ในกลุ่ม “Green Tourism” เพื่อขยายผลสู่การสร้างเครือข่าย “ฟาร์มท่องเที่ยวเชิงเกษตรสร้างสรรค์” (Creative Agro-CBT) ระดับประเทศ ในการเพิ่มโอกาสการลงทุนและยกระดับแบรนด์ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การพัฒนาศักยภาพบุคลากรและผู้นำชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น ควรจัดอบรมต่อเนื่องในด้านการสื่อสาร การตลาดดิจิทัล และมาตรฐานความปลอดภัยของกิจกรรม เพื่อให้ชุมชนมีทักษะในการบริหารจัดการและประชาสัมพันธ์ แหล่งท่องเที่ยวด้วยตนเอง

ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เกิดกลุ่มผู้นำท่องเที่ยวชุมชน (Local Tourism Leader) ที่สามารถขยายผลไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง

2.2 การจัดทำระบบติดตามและประเมินผล (Monitoring & Evaluation System) ผ่านเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดนครนายก และหน่วยงานจังหวัด ควรพัฒนาระบบเก็บข้อมูลออนไลน์ เช่น แบบประเมินความพึงพอใจ จำนวนผู้มาเยือน รายได้หมุนเวียน เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลวัดผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในระยะยาว ทำให้สามารถรายงานผลเชิงเศรษฐกิจและสังคมต่อหน่วยงานรัฐได้อย่างเป็นระบบ

2.3 การต่อยอดกิจกรรมและผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ โดยกลุ่มวิสาหกิจการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลสาธิตา และกลุ่มเยาวชน ควรพัฒนาโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นใหม่ เพื่อสร้างรายได้เสริมและเพิ่มมูลค่าทุนทางวัฒนธรรม เกิด “ผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวสุขภาวะ (Well-being Products)” ที่สามารถวางจำหน่ายในตลาดเชิงสร้างสรรค์ได้

3. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ (Academic Recommendations)

นักวิจัยควรขยายผลนำองค์ความรู้จากงานวิจัย เรื่อง คน ควายนม วิถีเกษตรท่องเที่ยว: รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรฟาร์มควายนมบ้านกุดรัง ตำบลสาธิตา อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก ไปขยายผลและทดลองเชิงเปรียบเทียบในพื้นที่อื่น เช่น ฟาร์มโคนมภาคเหนือ หรือชุมชนเกษตรอินทรีย์ภาคอีสาน เป็นต้น เพื่อเปรียบเทียบผลด้านความพึงพอใจและความยั่งยืนของชุมชน รวมถึงวิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543–571.
- APEC. (2022). *Bangkok goals on Bio-Circular-Green (BCG) economy*.
[https://www.apec.org/meeting-papers/leaders-declarations/2022/2022-leaders-declaration/bangkok-goals-on-bio-circular-green-\(bcg\)-economy](https://www.apec.org/meeting-papers/leaders-declarations/2022/2022-leaders-declaration/bangkok-goals-on-bio-circular-green-(bcg)-economy)
- BCG in Thailand. (2022). *BCG Action Plan 2021–2027*.
https://www.bcg.in.th/eng/wp-content/uploads/2022/07/BCG_Action_Plan_-_Eng_Small.pdf
- Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of the future. *Tourism Management*, 21(1), 97–116. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(99\)00095-3](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00095-3)
- Chambers, R. (1997). *Whose Reality Counts? Putting the First Last*. Intermediate Technology Publications.
- Chaijaroen, S., et al. (2024). *Guidelines for driving the BCG economy in creative community tourism*. *Journal of Thai Tourism Management*, 20(1), 50–65.
- Chiepphimai, C., Nakornkao, N., Singkhala, S., & Somjai, N. (2024). *Design of health tourism routes in Dusit District, Bangkok*. *RMUTI Journal of Humanities and Social Sciences*, 11(2), 49–63.
- Coghlan, D., & Brannick, T. (2001). *Doing action research in your own organization*. Sage.
- Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16(3), 297–334.

- Designated Areas for Sustainable Tourism Administration. (2018). *Criteria for Thailand's Community-Based Tourism Development* (GSTC-Recognized Standard). Designated Areas for Sustainable Tourism Administration.
- Designated Areas for Sustainable Tourism Administration. (2021). *Criteria for Thailand's Community-Based Tourism Development*.
https://www.dasta.or.th/uploads/file/202108/1629368685_b2ddd72914e81812b5ee.pdf
- Emerson, K., Nabatchi, T., & Balogh, S. (2012). An integrative framework for collaborative governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 22(1), 1–29.
- Giampiccoli, A., & Saayman, M. (2018). South African community-based tourism operational guidelines: Analysis and critical review. *African Journal of Science, Technology, Innovation and Development*, 10(6), 759–770.
<https://doi.org/10.1080/20421338.2018.1463653>
- Goodwin, H. (2009). Community-based tourism: A success? *ICRT Occasional Paper*.
- Goodwin, H. (2016). *Responsible Tourism: Using Tourism for Sustainable Development*. Goodfellow Publishers.
- Global Sustainable Tourism Council. (2025). *GSTC-recognized standards for destinations*.
<https://www.gstc.org/gstc-criteria/gstc-recognized-standards-for-destinations/>
- Koograsang, A., Buakhao, S., Vichayavoranan, K., & Kumthayai, S. (2024). Development of a Creative Tourism Learning Resources Management Model by Community Participation: Ban Kut Rang Dairy Buffalo Farm, Sarika Subdistrict, Mueang Nakhon Nayok District, Nakhon Nayok Province. *Research Community and Social Development Journal*, 18(2), 309–325. <https://doi.org/10.14456/nrru-rdi.2024.18>
- Ministry of Tourism and Sports. (2024). *National Tourism Strategy 2023–2027*.
- MABE–Chulalongkorn University. (2024). *Promoting the sustainability of agritourism in Thailand* (MABE Case, Issue 2024 No. 4).
https://www.mabe.econ.chula.ac.th/download/case/MABE20Case20_Issue20202420No204_March2024.pdf
- National Economic and Social Development Council. (2022). *The 13th National Economic and Social Development Plan (2023–2027)*.
- National Science and Technology Development Agency. (n.d.). *BCG model: Fostering sustainable development in Thai economy*.
https://www.nstda.or.th/en/images/pdf/BCG_Booklet1.pdf
- Pretty, J. (1995). *Participatory Learning for Sustainable Agriculture*. *World Development*, 23(8), 1247–1263.
- Richards, G., & Raymond, C. (2000). Creative tourism. *ATLAS News*, 23, 16–20.
- Richards, G. (2018). *Cultural Tourism: A Review of Recent Research and Trends*. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12–21.
- Scheyvens, R. (2007). Exploring the tourism-poverty nexus. *Current Issues in Tourism*, 10(2-3), 231–254.

- Smith, V. L. (1996). The four Hs of tribal tourism: Acoma—A pueblo case study. *Progress in Tourism and Hospitality Research*, 2(3), 295–306.
- The Nation Thailand. (2025, August 1). Thai domestic tourism sees modest growth amid economic headwinds.
<https://www.nationthailand.com/news/tourism/40053483>
- Thabmali, P. (2021). Needs assessment research of teachers' learning management using the Modified Priority Needs Index (PNI_modified). *Journal of Educational Measurement Mahasarakham University*, 27(2), 86–101.
- Travel And Tour World. (2025, August 3). Thailand's domestic tourism sees two point four nine percent growth in first half of 2025.
<https://www.travelandtourworld.com/news/article/thailands-domestic-tourism-sees-two-point-four-nine-percent-growth-in-first-half-of-2025/>
- Tseng, M.-L., Lin, C., Wu, K.-J., & Sriphon, T. (2019). Sustainable agritourism in Thailand: Modeling business competencies. *Sustainability*, 11(15), 4087.
- United Nations World Tourism. (2025a, January 21). *International tourism recovers pre-pandemic levels in 2024*.
<https://www.untourism.int/news/international-tourism-recovers-pre-pandemic-levels-in-2024>
- United Nations World Tourism. (2025b, January 31). *World Tourism Barometer: January 2025*.
https://en.unwto-ap.org/news/worldtourismbarometer_jan2025/
- United Nations World Tourism. (2018). *Tourism and Culture Synergies*. World Tourism Organization.
- Yasin, A. S., Ahmed, M., & Waseem, M. (2025). Agritourism and rural development: A global bibliometric analysis. *Agriculture*, 15(8), 866.
<https://www.mdpi.com/2077-0472/15/8/866>